

כללי אתיקה לחברי הכנסת : מעקב

מאת יצחק זמיר

באוגוסט 2003 מינה יושב-ראש הכנסת ראובן ריבלין ועדה ציבורית להכנת כללי אתיקה לחברי הכנסת. הוועדה מנתה תשעה חברים, בהם חברי הכנסת, שרים לשעבר, יועצים משפטיים של הכנסת ומומחים מן האקדמיה. היא מונתה זמן קצר לאחר פרשת ההצבעות הכפולות בכנסת, בה ראה יו"ר הכנסת צורך להזמין את המשטרה, בפעם הראשונה, לנהל חקירה בכנסת. את הרקע להקמת הוועדה אפשר למצוא בדברים שיו"ר הכנסת נשא במליאת הכנסת באוקטובר 2003. וכך אמר: "היום, ואין טעם להכחיש זאת, רואה בנו חלק גדול בציבור אסיפת חוטאים העושים כאן בעיקר למען עצמם. חברי הכנסת מדורגים בתחתית הרשימה מכל בחינה, בכל מדגם או סקר הנערך בציבור ... מעמדה של הכנסת מתערער והולך, סמכויותיה מתרסמות כל העת, הלגיטימיות הציבורית שלה בסכנה. עלינו, חברי הכנסת, המלאכה לעמוד בפרץ, לעצור את הסחף המסוכן ולהתחיל להשיב לכנסת ולחברה את האמון הציבורי. זה תלוי קודם כל בנו".

הוועדה הציבורית עשתה עבודה יסודית וחלוצית, בקנה-מידה בינלאומי, והכינה קובץ שיטתי ומקיף של כללי אתיקה לחברי הכנסת בליווי דברי הסבר מפורטים. דוח הוועדה הוגש לכנסת בסוף 2006. מאז חלפו כמעט חמש שנים והדוח עדיין מתגלגל בכנסת. ליתר דיוק: הדוח תקוע בכנסת. הוא טופל על ידי ועדה אחת שהפסיקה את עבודתה באמצע למשך תקופה ממושכת. העבודה חודשה בכנסת הבאה על ידי ועדה חדשה שמונתה במיוחד לצורך זה, והיא השלימה את עבודתה והעבירה טיוטת כללים לדיון והחלטה בוועדת הכנסת. ועדת הכנסת העכשווית התחילה לדון בטיטת הכללים לפני חצי שנה לערך, אך עד מהרה הפסיקה את הדיון. מאז הטיטה תקועה בוועדה. מדוע? משום שחברי כנסת רבים הגישו הסתייגויות רבות לטיטת הכללים. אפשר היה לדון בהסתייגויות ולהחליט בהן אחת לאחת. אך יו"ר הוועדה החליט שהוא לא יקדם את הטיפול בכללי האתיקה אם לא תהיה הסכמה רחבה של חברי הכנסת לכללים המוצעים. פירוש הדבר, לדעתי, עד שיבוא המשיח. השאלה שמטרידה אותי היא זאת: האם זהו כלל חדש, שהכנסת אינה מקבלת החלטות אם אין הסכמה מקיר לקיר, או שמא כלל זה חל רק על האתיקה של חברי הכנסת?

במהלך העבודה של הוועדה הציבורית גילו חברי הכנסת אדישות רבה ומפתיעה. כמעט שלא היו חברי כנסת שנענו להצעת הוועדה הציבורית להופיע בפניה. האדישות נמשכה בעת הדיונים של ועדות הכנסת בדוח הוועדה הציבורית. כמעט כל חברי הוועדות נמנעו מהשתתפות בדיונים. אף-על-פי כן, ההמלצות של הוועדה הציבורית עברו תספורת רצינית, וחלק נכבד מן ההצעות העיקריות של הוועדה נדחו כבר אז.

הנה דוגמאות אחדות. הוועדה הציבורית הציעה, על פי המקובל בפרלמנטים אחרים, שהכנסת תמנה יועץ לאתיקה, שתפקידו יהיה להדריך ולסייע בענייני אתיקה. ההצעה נדחתה. הוועדה התייחסה לפרקטיקה של חלק מחברי הכנסת לפנות באופן אישי וישיר אל עובדי ציבור בממשלה ובגופים אחרים בבקשה לסייע בדרך זו או אחרת למקורבים או אחרים. התברר כי לעתים חברי כנסת שאינם נענים בחיוב לוחצים ואף מאיימים על עובדי הציבור, והעובדים רואים עצמם לא פעם נאלצים לוותר אף בניגוד לחוק, לנהלים, למינהל תקין ולעקרונות השוויון. לכן הציעה הוועדה, הן לצורך הרתעה והן לצורך בקרה, כי חבר הכנסת לא יתערב אצל עובד הציבור בעניינים מסוימים, כגון קבלת זיכיון או רישיון, ובעניינים אחרים יגיש לעובד הציבור בקשה מנומקת בכתב עם העתק למנכ"ל המשרד. אך ההצעה נמחקה. הוועדה הציבורית הציעה שאם חבר הכנסת נחשב בפלילים ונחקר על ידי המשטרה, סירובו לענות לשאלות החוקרים ייחשב הפרה של האתיקה. הכנסת סירבה. דוח הוועדה

הציבורית הציע שחבר הכנסת המבקש לשאת דברים בוועדה של הכנסת בעניין מסוים, לאחר ששדלן דן עמו באותו עניין, יציין זאת בדבריו. הכנסת אינה מוכנה. ועוד.

לא זו בלבד. עכשיו נתעוררו חברי הכנסת מאדישותם, והסתיגויות לטיוטת הכללים (כמעט כולן אנונימיות) זרמו אל ועדת הכנסת בשפע. הגדיל לעשות היועץ המשפטי של האופוזיציה הראשית, סיעת קדימה, שהגיש כשמונים הסתיגויות, ובהן כאלה שמבקשות לבטל בהזדמנות חגיגית זאת גם כללי אתיקה שקיימים בכנסת כבר עשרות שנים. דוגמה: למחוק את הדרישה שחבר כנסת המבקש לנסוע לחו"ל במימון חיצוני יעביר לוועדת האתיקה של הכנסת את תכנית הנסיעה ואת פרטי המימון; לבטל את הכלל שהמימון החיצוני יינתן רק לחבר הכנסת ולא לבת זוג או מלווה אחר; לסייג את האיסור החל כיום על חבר הכנסת, כמו על כל עובד ציבור, לקבל מתנה (אלא אם היא מתנה סבירה שערכה נמוך) הניתנת לו בשל היותו חבר הכנסת, כך שחבר הכנסת (להבדיל מכל עובד ציבור אחר) יהיה רשאי לקבל כל מתנה הניתנת לו באירוע חגיגי; ועוד ועוד.

יו"ר הכנסת, שהופיע בישיבה של ועדת הכנסת לפני כחצי שנה, בעת הדיון בטיוטת הכללים, אמר כך: "אם ההתנגדויות שהועלו יתקבלו, אזי אנו מרעים את המצב שבו היינו מצויים לפני הקמתה של ועדת זמיר". ועוד אמר: "אם נקבל את ההסתיגויות, מוטב יהיה שנודיע לוועדת זמיר כי אנו לא מקבלים את המלצותיה, ואז הציבור ישפוט את התנהגותנו. אם יתקבלו ההסתיגויות נהיה עם דוח אתי בלי אתיקה. אם אתם מסרסים את המלצות ועדת זמיר, מוטב שלא ניגע בקוד האתי".

לסיכום, הנה דברים שאמר ח"כ (לשעבר) חיים (ג'ומס) אורון, שהיה יו"ר הוועדה המיוחדת שהכינה את טיוטת הכללים לדיון בוועדת הכנסת: "אי-אישור הקוד פוגע במעמדה של הכנסת ומהווה אות קלון לכנסת".

זאת היא תמונת המצב נכון לעכשיו.

* * *

מכתבים.אתיקה בכנסת 3